

RAPPORT FRA ARKEOLOGISK REGISTRERING VINDKRAFTUTBYGGING ENGERFJELLET OG SONGKJØLEN I NORD-ODAL KOMMUNE

Kommune	0418 Nord-odal	GNR./BNR.	11/11, 11/12, 16/4, 20/5 mfl.
F.komm. saks nr.	12/4658	Tidsrom i felt	10.10.16 – 9.11.16
Tiltakshaver	E.ON Wind Sweden AB	Forarbeid	15 timer
Deltakere i felt	Egil Brodshaug, Tina Amundsen	Feltarbeid	135 timer
Rapport skrevet av/dato	Egil Brodshaug, 8. desember 2016	Etterarbeid	21 timer

---

Det ble ikke registrert automatisk freda kulturminner innenfor undersøkelsesområdet. Av nyere tids kulturminner ble det registrert setervoller i begge tiltaksområdene. Av disse kan setervollen Songnessætra og Viksætra komme i konflikt med planlagt vegtrase.

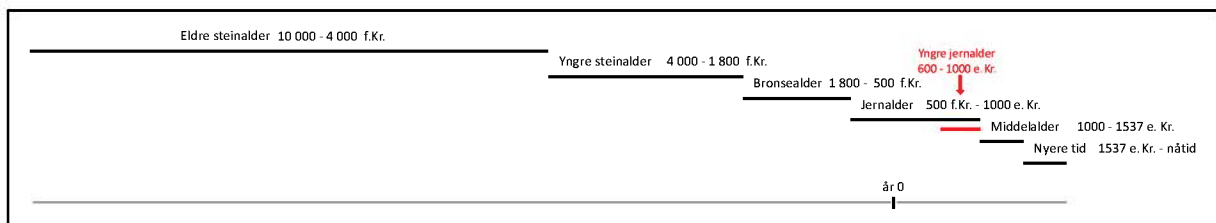
Figur 1: Engerfjellet. Utsyn mot NØ.

INNLEDNING

Tiltakshaver planlegger etablering av til sammen 40 vindturbiner fordelt på tiltaksområdene i Engerfjellet og Songkjølen i Nord-Odal.

Tiltaksområdene dekker til sammen et stort areal som tidligere ikke har blitt registrert arkeologisk. Det ble derfor ansett å være et potensial for å komme i konflikt med automatisk freda kulturminner.

Med bakgrunn i ovennevnte var det nødvendig å foreta en arkeologisk registrering innenfor tiltaksområdene for å oppfylle undersøkelsesplikten etter lov om kulturminner. Jmfør § 9 plikter den ansvarlige leder eller forvaltningsorgan ved planleggingen av større private eller offentlige tiltak etter lovens § 8, første ledd, å undersøke om tiltaket vil virke inn på automatisk freda kulturminner på en måte nevnt i lovens § 3, første ledd.

Figur 2: Tidslinje.

GRUNNLAGET FOR REGISTRERINGSARBEIDET

Kulturminner er alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder også lokaliteter som det er knyttet historiske hendelser, tro eller tradisjoner til.

I forvaltning av kulturminner og i kulturminneloven er det skilt mellom automatisk freda kulturminne og kulturminne fra nyere tid. Ifølge Kulturminneloven § 4 er kulturminner eldre enn år 1537 automatisk freda. Nyere tids kulturminner er ikke omfattet av den automatiske fredningen, med unntak av samiske kulturminner eldre enn 100 år som også er freda.

BESKRIVELSE AV TILTAKSOMRÅDENE

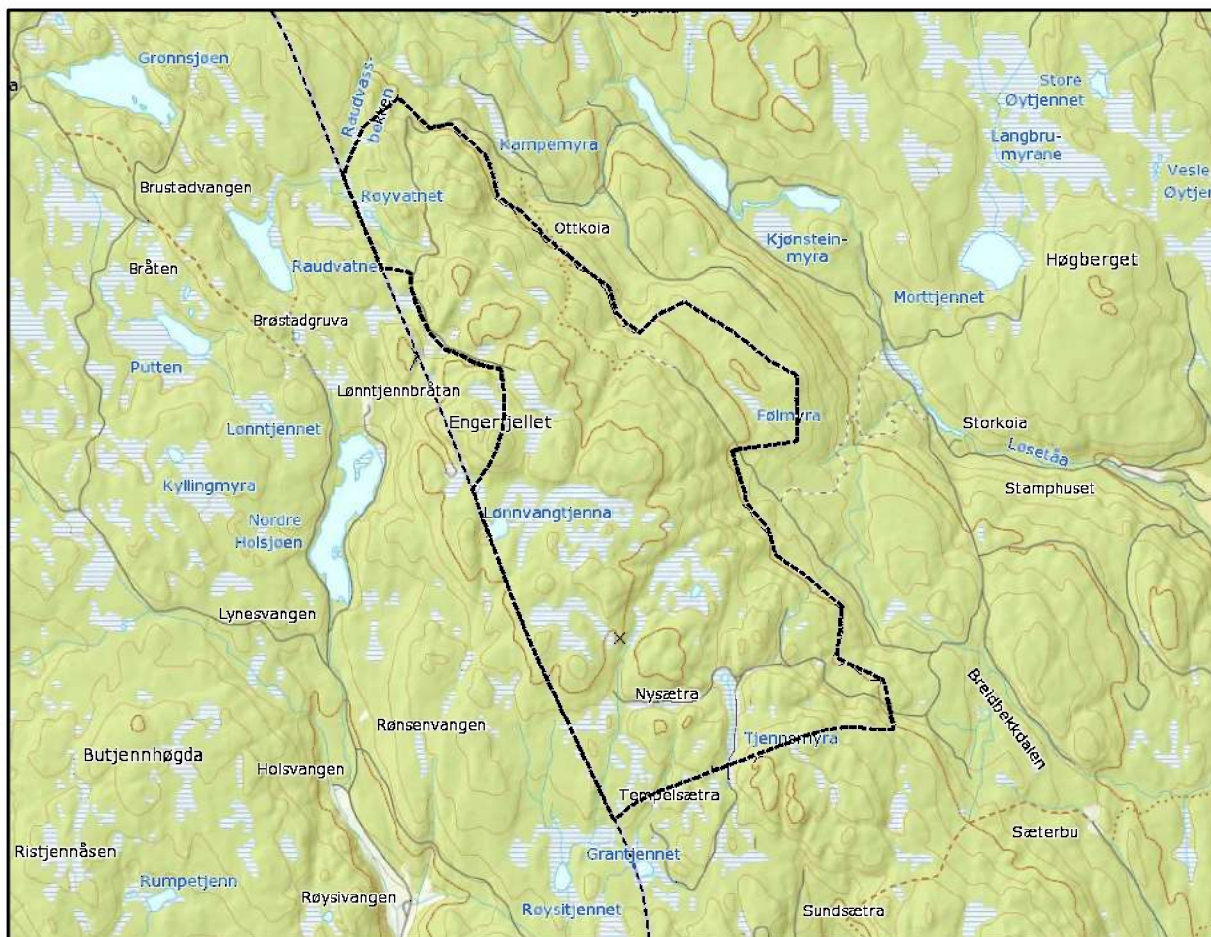
Det planlagte tiltaket er fordelt på de to tiltaksområdene *Engerfjellet* og *Songkjølen* beliggende lengst vest i Nord-Odal kommune. Begge områdene grenser til kommuner i Akershus fylke i vest. Til sammen omfatter områdene om lag 18000 dekar. Tiltaksområdet *Engerfjellet* ligger innenfor eiendommen *Føsker skog* og er eid av en grunneier. Tiltaksområdet *Songkjølen* ligger innenfor eiendommene til mer enn 30 grunneiere.

Figur 3: Oversiktskart med Engerfjellet og Songkjølen avmerket med svart stiplet polygon.

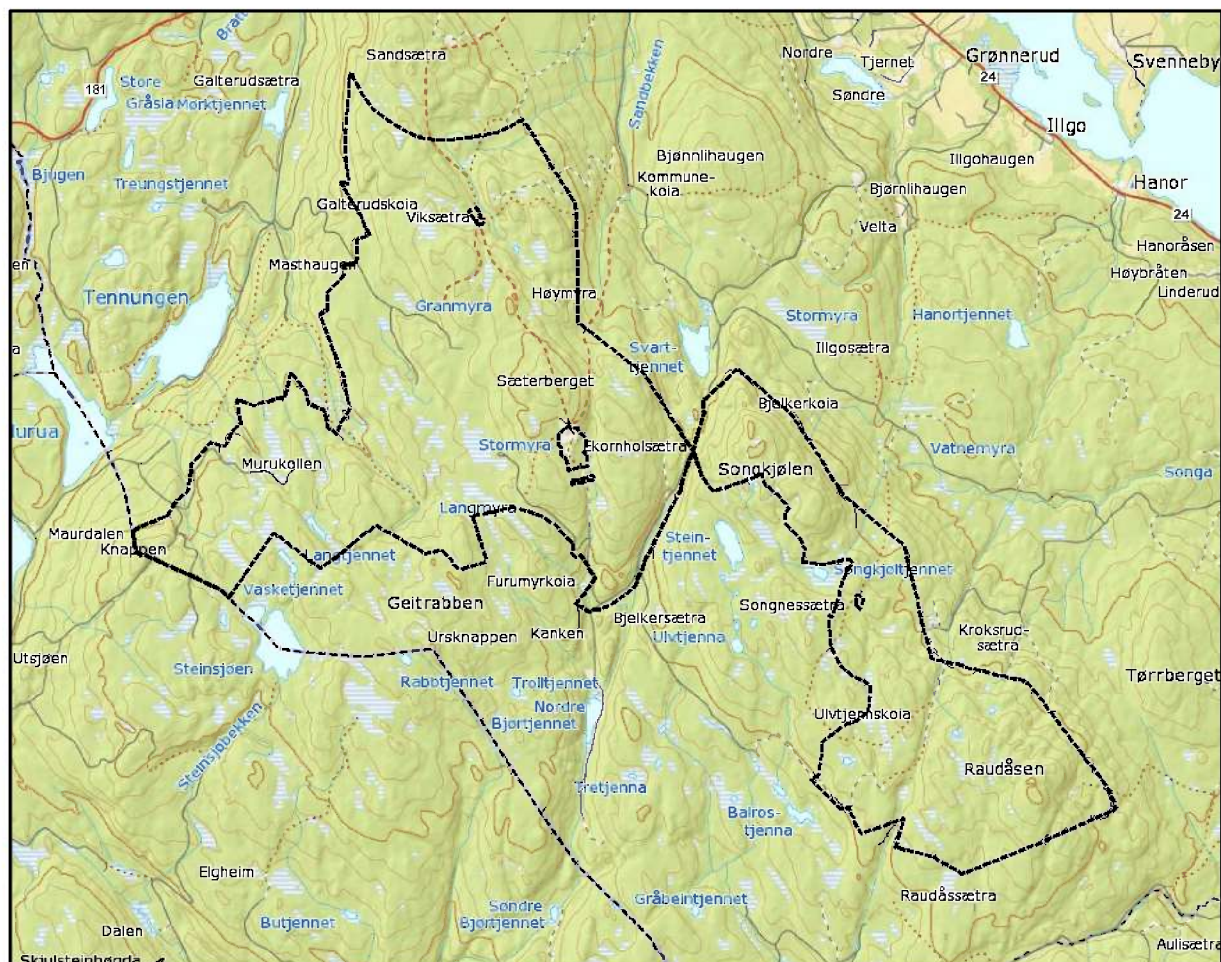
ENGERFJELLET

Tiltaksområdet *Engerfjellet*, ligger i *Føsker skog*, utstrekningen er på nærmere 6000 dekar. Beliggenheten er i luftlinje 7 km øst for sørlig del av Mjøsa. I vest grenser området mot Eidsvoll kommune. Terrenget er brattlendt med et i hovedsak tynt dekke av løsmasser. Det er planlagt 12 vindturbiner i tiltaksområdet Engerfjellet.

Figur 4: Engerfjellet

SONGKJØLEN

Området dekker et areal på nesten 13000 dekar. Beliggenheten er 4 km vest for Storsjøen. I vest grenser området mot Nes kommune. På samme måte som i Engerfjellet er det mange steder et tynt løsmassedekke. Det er videre mange myrer og forøvrig myrlendt terreng. Terrenget er mange steder svært kupert. Særlig omkring Songkjølen (509 moh.) er terrenget brattlendt. Det er planlagt 28 vindturbiner i tiltaksområdet *Songkjølen*.

Figur 5: Songkjølen

METODE

Registreringen ble utført ved overflateregistrering. Overflateregistrering benyttes for å påvise kulturminner som er synlige på overflaten. Metoden foregår ved søk gjennom terrenget for visuelt å påvise strukturer som f.eks. gravminner, rydningsrøyser, kullgroper, fangstgroper, med mer. I tvilstilfeller benyttes jordbor for å påvise eventuelle kull eller steinstrukturer i grunnen.

Figur 6: Granskogbevokst parti SØ i tiltaksområdet Songkjølen.

Figur 7: Myr sør i tiltaksområdet Songkjølen.

REGISTRERINGSRESULTAT

Det ble ikke registrert automatisk freda kulturminner innenfor tiltaksområdene. Det var fra før oppstart av registreringen antatt at det i større deler av tiltaksområdene ville være et lavt funnpotensiale på grunn av det brattlendte terrenget, tynt løsmassedekke og en del større myrer. Registreringen ble derfor konsentrert om steder for planlagte tiltak som veg og vindturbiner, områder utfra geologiske kart med antatt høyere potensiale samt kjente lokaliteter med seterdrift.

Figur 8: Utsyn mot NØ fra Songkjølen. Sand bak til venstre i bildet.

SETRE I OMRÅDENE

Det er kjente setervoller innenfor tiltaksområdene både ved *Engerfjellet* og ved *Songkjølen*. Nord-Odal bygdebok nevner 6 setre som har ligget i *Føsker skog* (Kirkeby, 1969, s. 436) innenfor tiltaksområdet Engerfjellet. Dette er Botshaugsætra (lengst sør-vest i Føsker skog), Tempelsætra (nord for Botshaugsætra), Nysætra (nord for Tempelsætra), Sundsætra (ved nordenden av Bjerten), Lisætra (helt nord i Føsker skog), Føskersætra (mellom Sundsætra og Lisætra). Av disse er det bare Nysætra som ligger innenfor tiltaksområdet.

Innenfor og i området ved det sørlige tiltaksområdet Songkjølen er det både på tidligere og nyere kart avmerket et rekke setervoller. Innenfor tiltaksområdet er det avmerket de tre setrene Viksætra, Ekornholsætra og Songnessætra.

Songnessætra, Ekornholsætra og Nysætervangen er kartfestet med polygon, men dette er imidlertid ikke en nøyaktig oppmåling. Avgrensningen angir derfor kun omtrentlig utstrekning til setervollene. Viksætra er kartfestet etter eiendomsgrense / plangrense i området.

Seterbruk i Norge strekker seg tilbake til yngre jernalder, men de fleste setrene ble etablert i forbindelse med befolkningsveksten på 17- og 1800-tallet. Det har ikke blitt påvist spor på setervollene registrert i tiltaksområdene ved Engerfjellet og Songkjølen som kan spores lenger tilbake enn denne aktiviteten de siste 2-300 årene.

Figur 9: Kartutsnitt rektangelkart fra 1886 med tiltaksområdet Songkjølen.

Figur 10: Kartutsnitt rektangelkart fra 1886 med tiltaksområdet Engerfjellet.

Nysætra

I rektangelkartet fra 1886 er Nysætra markert med tre punkter. I moderne kart er det tegnet inn to lokaliteter med betegnelsen Nysætra. Den sørligste av disse ligger ved vegen inn i området. Det står på stedet to tømmerbygninger (se Figur 11 og Figur 12). Som arkeologisk lokalitet er det imidlertid den nordligste av lokalitetene ved Nysætra som virker interessant. Det er ved plasseringen av bygningene i sør få spor etter beite eller slått over lengre tid. Det ser derfor ut til at den eldre setervangen har ligget på den nordlige lokaliteten.

På den nordligste lokaliteten ble det ikke registrert noen stående bygninger, men det lå tufter etter minst en bygning på stedet. Området fremstår som gammel beitemark, men gjenngrodd med relativt tett granskog (se Figur 13). Et gammelt treskilt med teksten «Nyvangen» lå ved tufta. Ifølge Kirkeby (1995, s. 637) kalles Nysætra nå Nyvangen. I bygdeboka fra 1969 benyttes også betegnelsen *Nysætervangen* (1969, s. 454). Den sørligste av Nysæter-lokalitetene vil bli berørt av vegtrase i forbindelse med vindkraftutbyggingen.

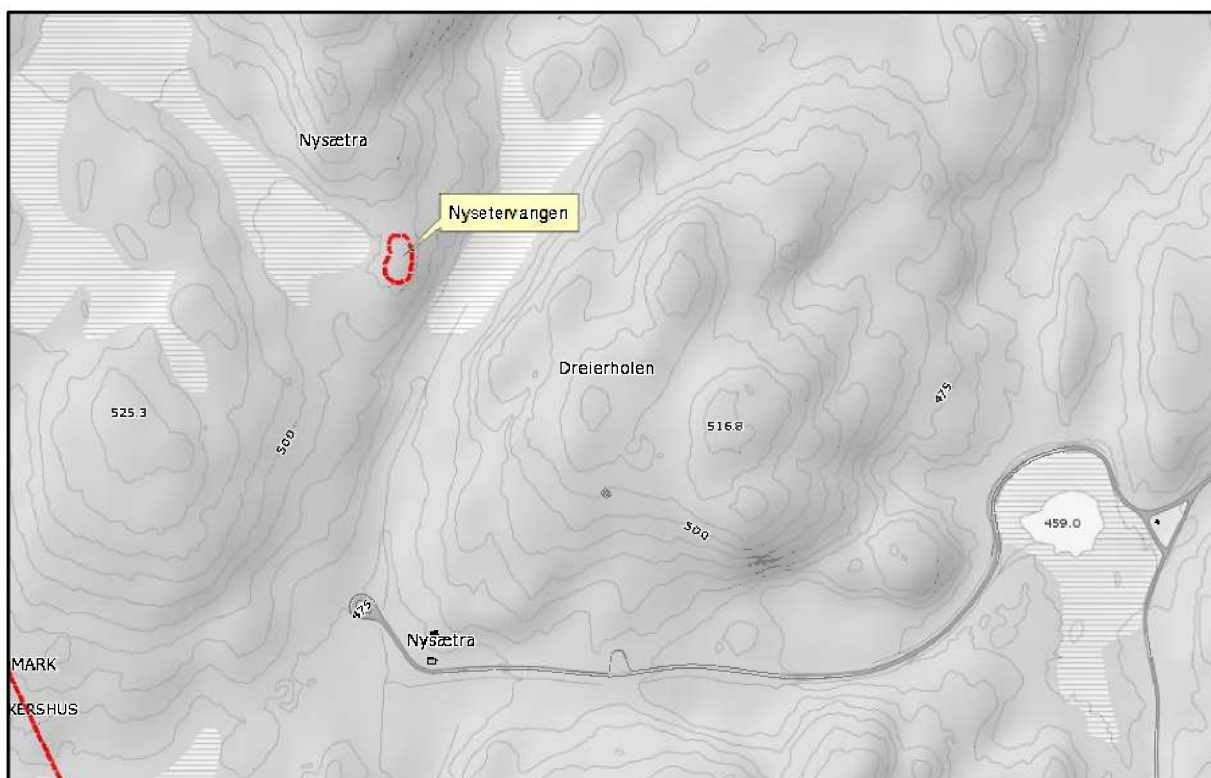
Figur 11: Bygninger ved den søndre Nyseter-lokaliteten. Foto mot sør.

Figur 12: Bygninger ved den søndre Nyseter-lokaliteten. Foto mot ØNØ.

Figur 13: Tuft på den gjenngrodde setervollen Nysætervangen svakt synlig mellom grantrærne midt i bildet.

Figur 14: Kartutsnitt med lokalitetene på Nysætra. Lokaliteten ved Nysætervangen avmerket med rød stiplet linje.

Songnessætra / Svarverudsætra

Songnessætra ligger SØ for Songkjølen (509 moh.) i det sørlige tiltaksområdet. Dette var seter for gården Nord-Songnes. Området er gjennvokst med tett granskog, men den gressbevokste skogsbunnen viser at det tidligere har vært beitemark på stedet. Det er synlige rester etter flere hustufter og noen rydningsrøyser. En tømmerbygning står fortsatt. Over inngangsdøra er det skåret inn bokstavene HLSS og året 1902. Sør for Songnessætra lå Svarverudsætra det er derfor mulig at noen av bosetningssporene som ble registrert tilhører denne setra. Imidlertid ligger de synlige sporene ved kartavmerkingen for Songnessætra og nord for denne. De fleste sporene er derfor sannsynligvis knyttet til Songnessætra.

Figur 15: Rester etter tidligere tømmerbygning på Songnessætra.

Figur 16: Tekst og årstall over inngangsdør på bygning på Songnessætra.

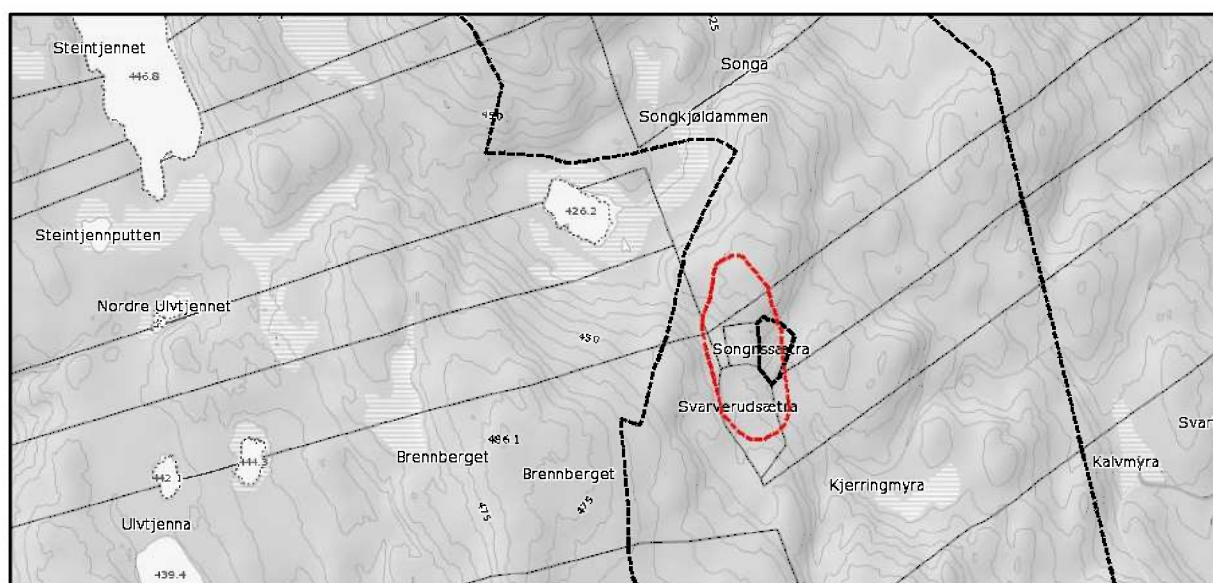
Figur 17: Bygning på Songnessætra.

Figur 18: Svakt synlige rester etter bygning på Songnessætra.

Figur 19: Rydningsrøys Songnessætra.

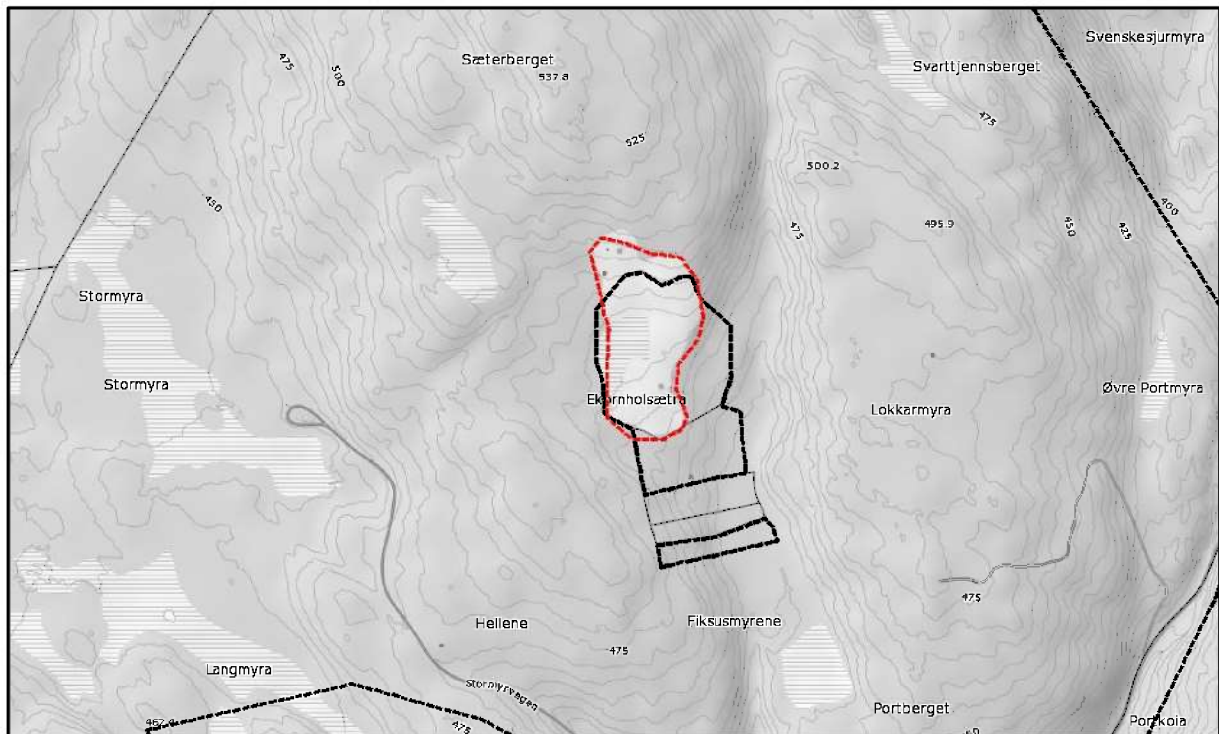
Figur 20: Kartutsnitt med tiltaksområdet avmerket med svart stiplet linje. Bosetningsspor ved Songnessætra/Svarverudsætra avmerket med rød stiplet linje.

Ekornholsætra

Beliggenheten til Ekornholsætra er 1,4km vest for Songkjølen (509 moh.). Da det ble registrert i området med Ekornholsætra hadde det kommet en del snø. Det var derfor ikke mulig å påvise mindre synlige strukturer med sikkerhet. Imidlertid var det synlige spor etter både hustuffer og rydningsrøyser eller steintuffer. Det står to stående bygninger på setervollen Ekornholsætra. Det er ikke planlagt noen tiltak i nærområdet til Ekornholsætra. I bygdeboka er det nevnt flere bosetningsspor i nærområdet til Ekornholsætra (Kirkeby, 1969, ss. 240-241).

Figur 21: Foto fra Ekornholsetra.

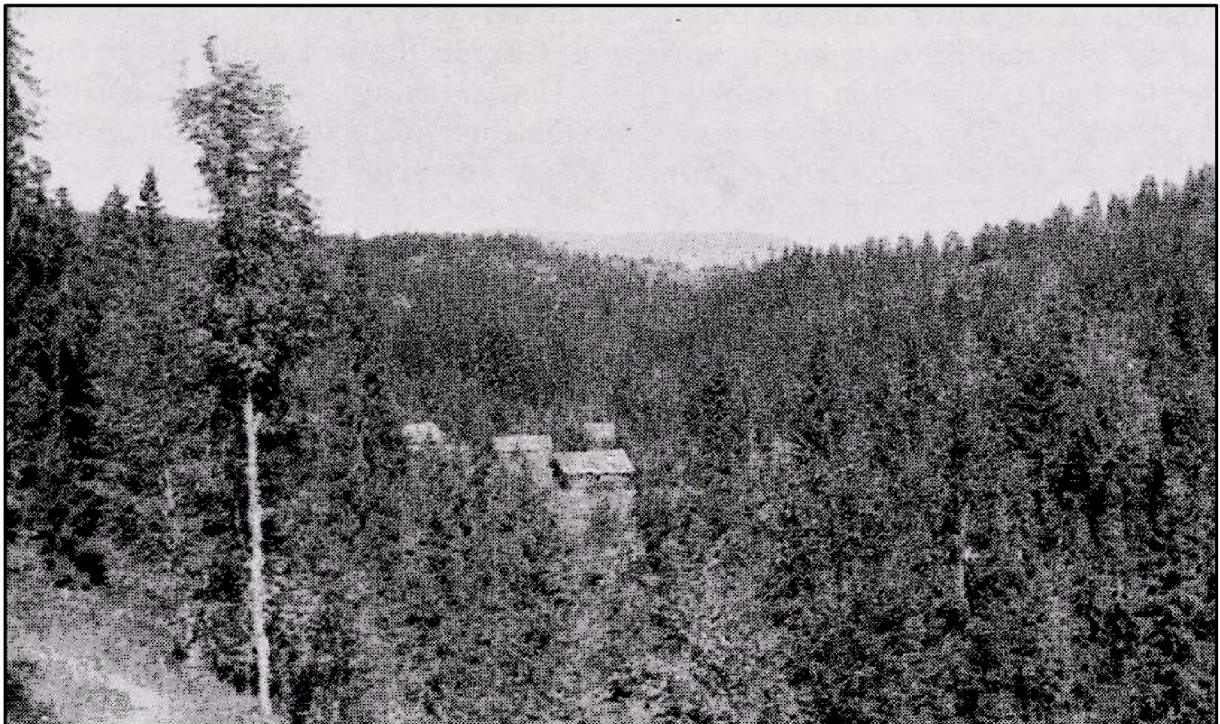

Figur 22: Kartutsnitt med Ekornholsætra. Setervollen avmerket med rød stiplet linje. Svart stiplet linje er tiltaksavgrensning for Songkjølen.

Viksætra

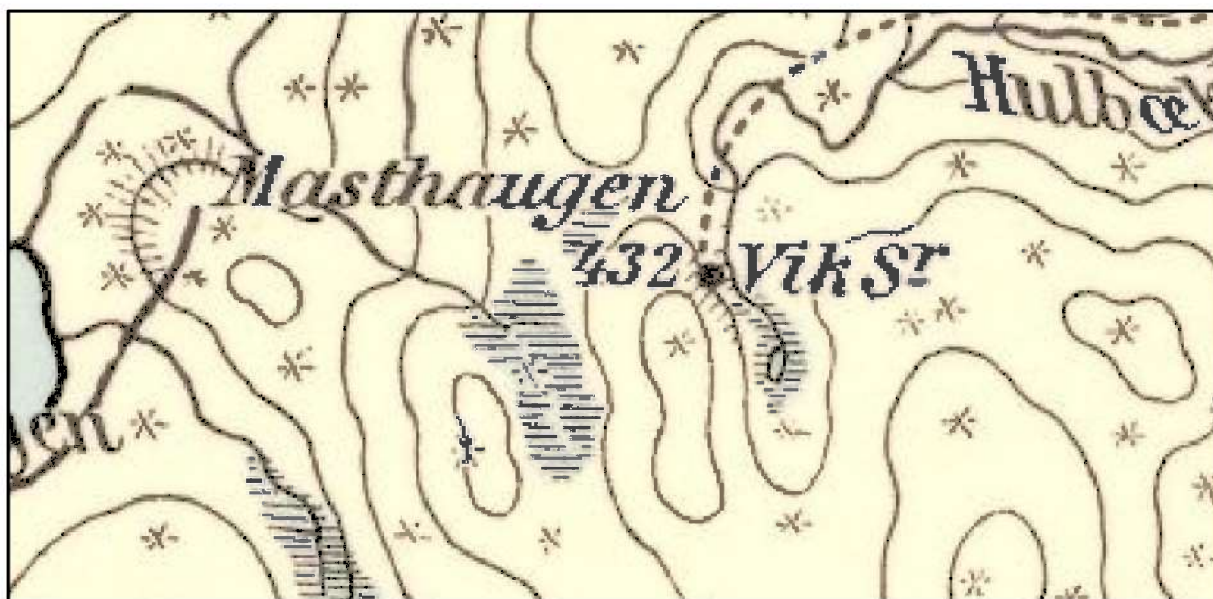
Det nordligste området i tiltaksområdet for Songkjølen, nord for Ekornholsætra ble bare befart fra bil på grunn av snø. Området omkring Ekornholsætra ble befart da det var snø, men noen dager senere da området lenger nord skulle befares hadde det kommet ytterligere 10 – 15 cm med snø. Vi valgte derfor å avslutte registreringen. Med bakgrunn i at det i det øvrige området ikke var påvist automatisk freda kulturminner og at området delvis var registrert fra bil ble det vurdert som tilstrekkelig avklaring av området i forhold til automatisk freda kulturminner.

Ifølge bygdeboka var det drift ved Viksætra på 1940-tallet, men utpå 1960-dallet da bygdeboka ble gitt ut sto det 6 – 7 bygninger til nedfalls der (Kirkeby, 1969, s. 292).

Figur 23: Foto av Viksætra i bygdeboka fotografert 1966. Fotografert av Birker Kirkeby.

Ut fra kartmaterialet ligger ikke Viksætra slik til at den er i direkte konflikt med tiltaket i forbindelse med vindkraftutbyggingen. På nyere kart er det ikke tegnet inn bygninger på stedet. Både i rektangelkartet fra 1950 og 1886 er det avmerket en svart prikk på stedet samt noe slåtte- eller beitemark omkring. En eventuell flytting av vegtraseen nord for planlagt vegtrase vil sannsynligvis forstyrre restene etter setervollen. Det vil videre være en fordel om vegtraseen legges så langt sør som mulig.

Figur 24: Kartutsnitt rektangelkart fra 1950. Utsnittet viser Viksætra.

OPPSUMMERING

Det ble registrert arkeologisk innenfor tiltaksområdene til vindkraftutbygging ved Engerfjellet og Songkjølen i Nord-Odal. Det ble ikke registrert automatisk freda kulturminner innenfor noen av tiltaksområdene. Imidlertid ble det registrert tre setervoller i områdene og en fjerde setervoll er påvist gjennom skriftlige kilder. Det ble ikke påvist førreformatoriske spor på noen av setervollene. Aktiviteten på setervollene antas å strekke seg tilbake til 17- eller 1800-tallet.

Songnesætra setervoll kan delvis komme i konflikt med planlagt vegtrase i området. Det anbefales derfor at denne flyttes så langt vest-nord-vest som mulig for å unngå å forstyrre kulturminnene på setervollen. For å unngå å forstyrre setervollen etter Vikssætra bør vegkorridoren legges så langt sør som mulig i traseforslaget.

Hedmark Fylkeskommune
Hamar, 8. desember 2016

Egil Brodshaug

BIBLIOGRAFI

Kirkeby, B. (1969). *Nord-Odal bygdebok. Bind I. Gards- og slektshistorie for Sand sokn I.*

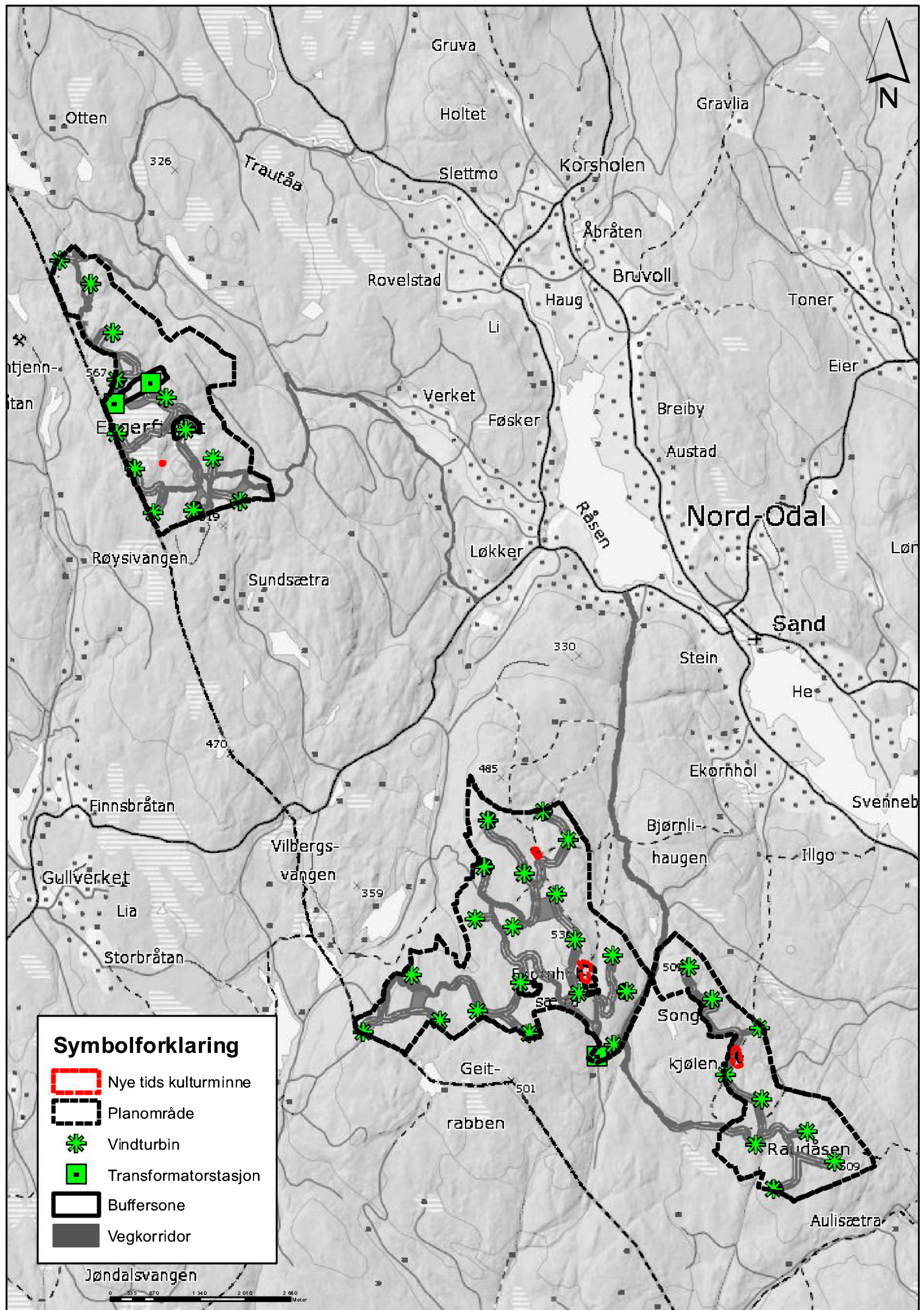
Kirkeby, B. (1995). *Nord-Odal bygdebok. Bind I. Bosetting og slekter i Sand sokn I. Området fra og med Suterud, til og med Rovelstad/Røne. Ny, revidert og utvidet utgave.*

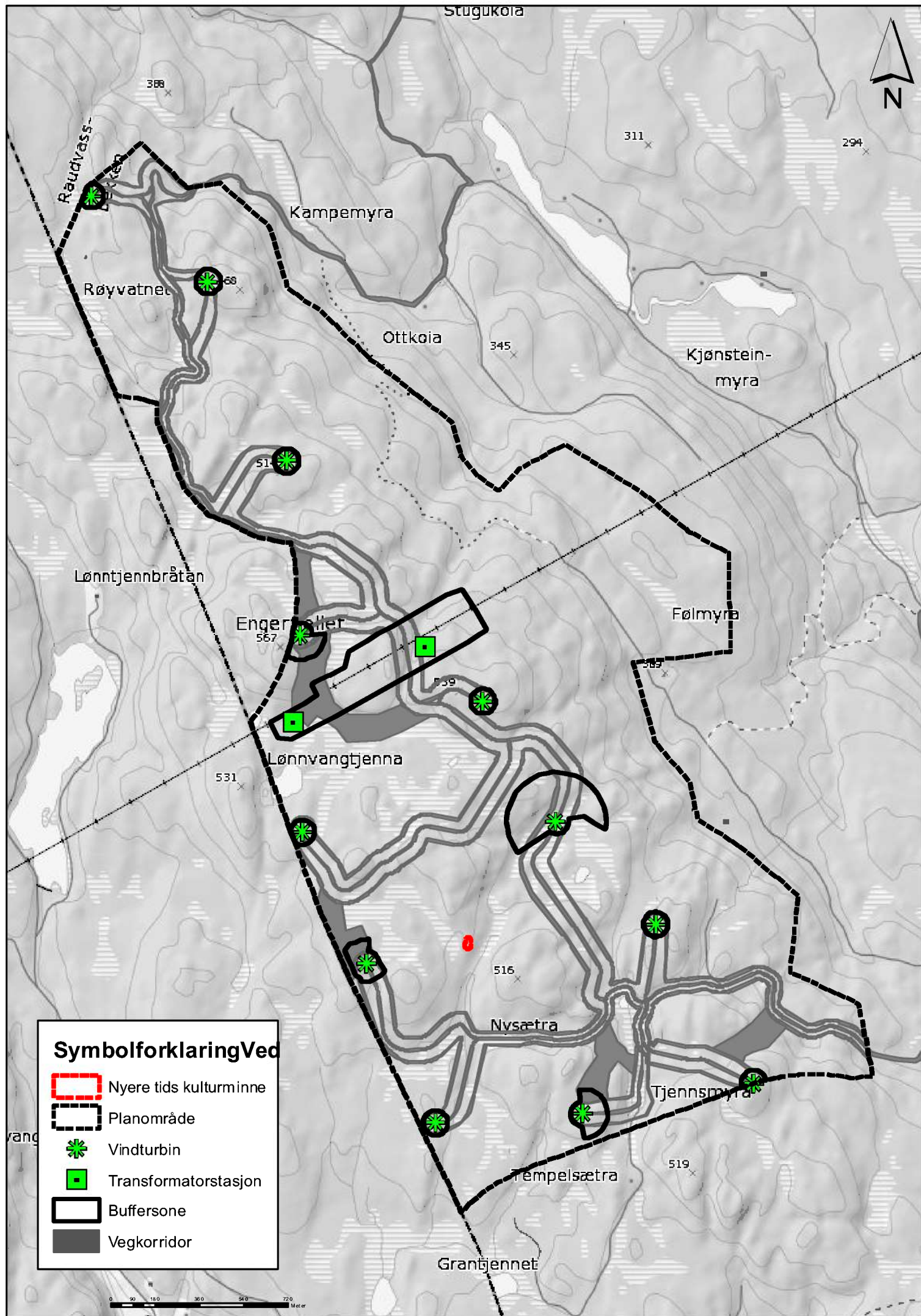
GJENPART

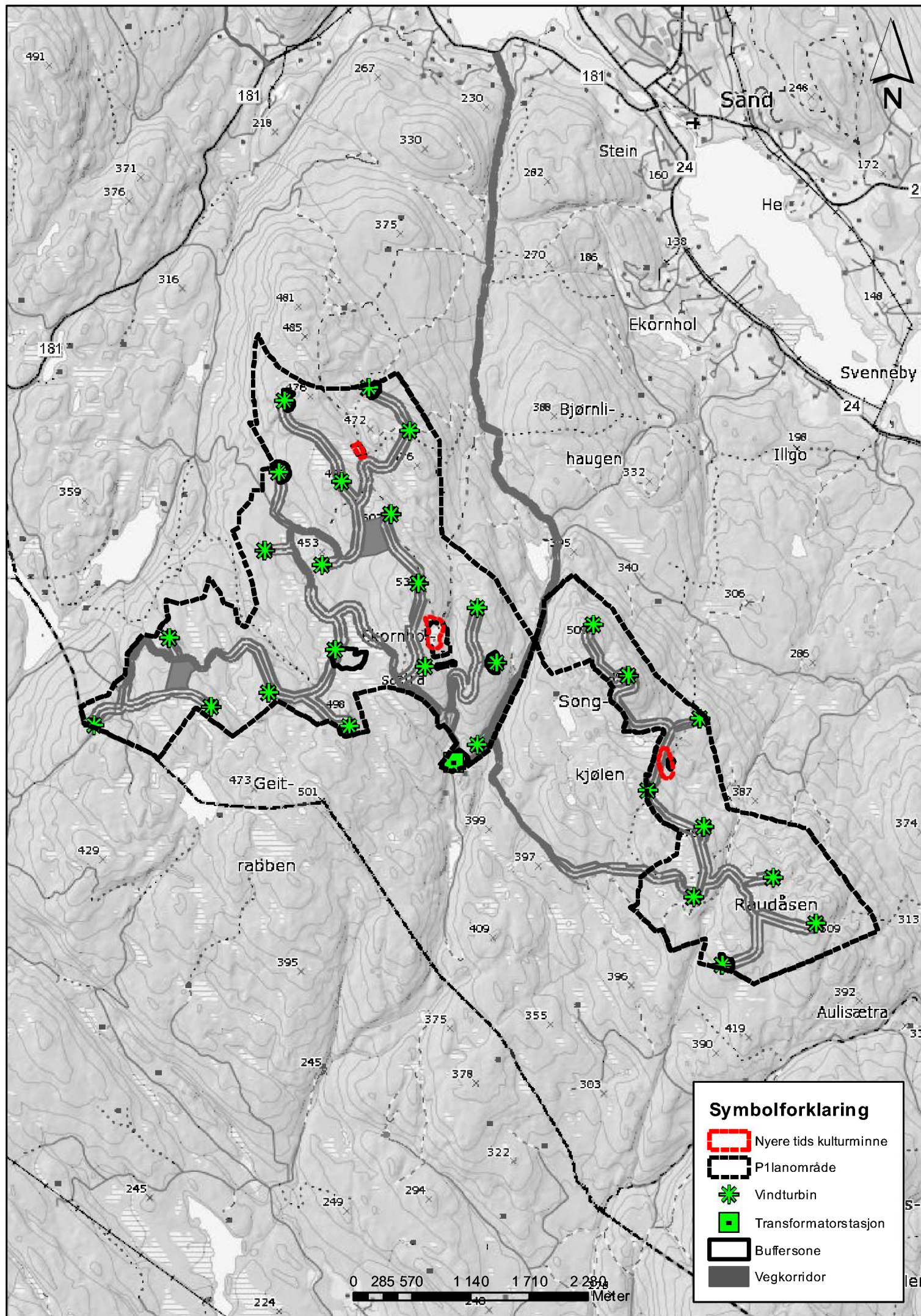
E.ON Wind Sweden AB
Nord-Odal kommune
Erik Delphin (grunneier Engerfjellet)
Ola Haukerud (grunneierrepresentant Songkjølen)
Hedmark fylkeskommune, top. ark.

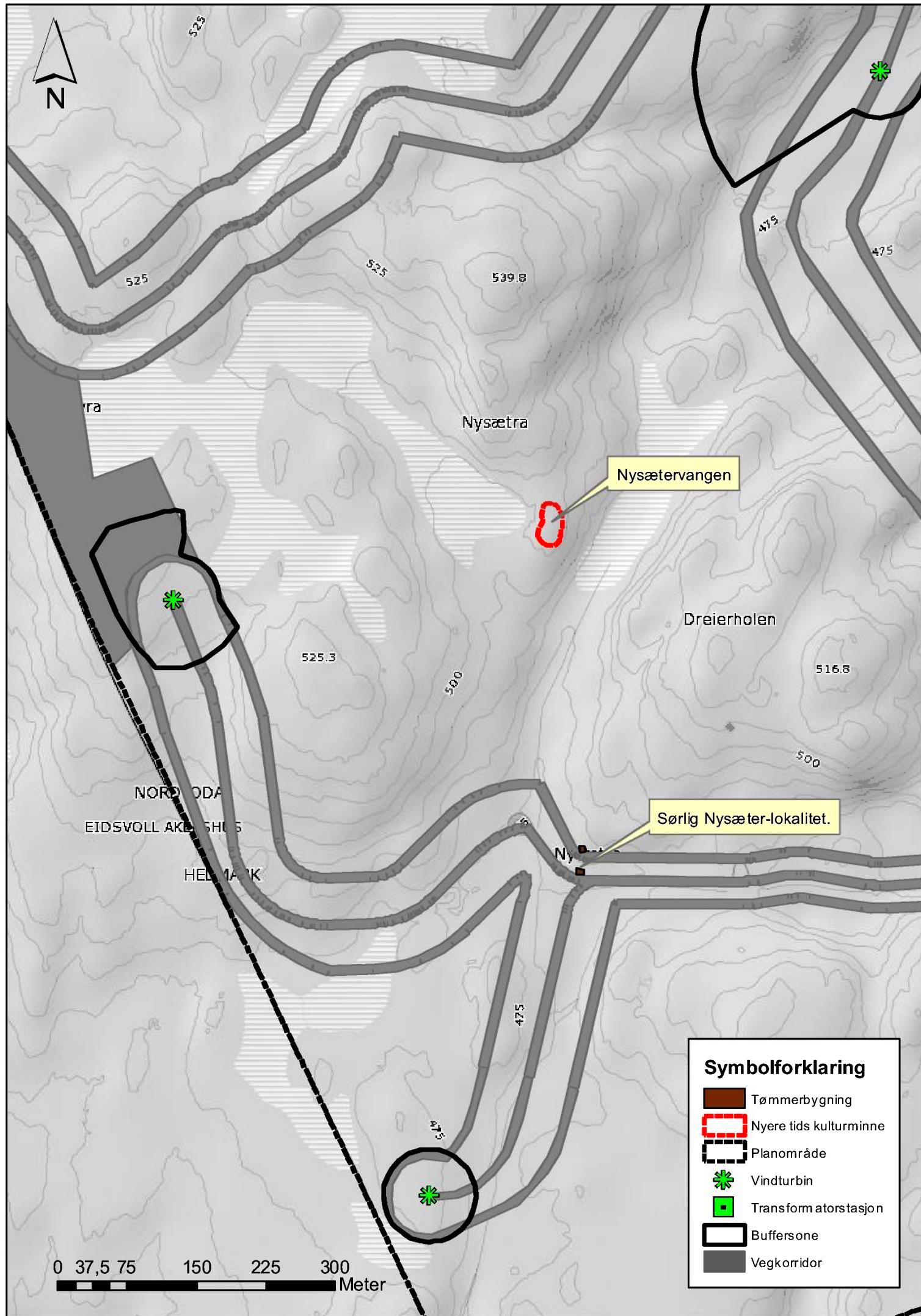
VEDLEGG

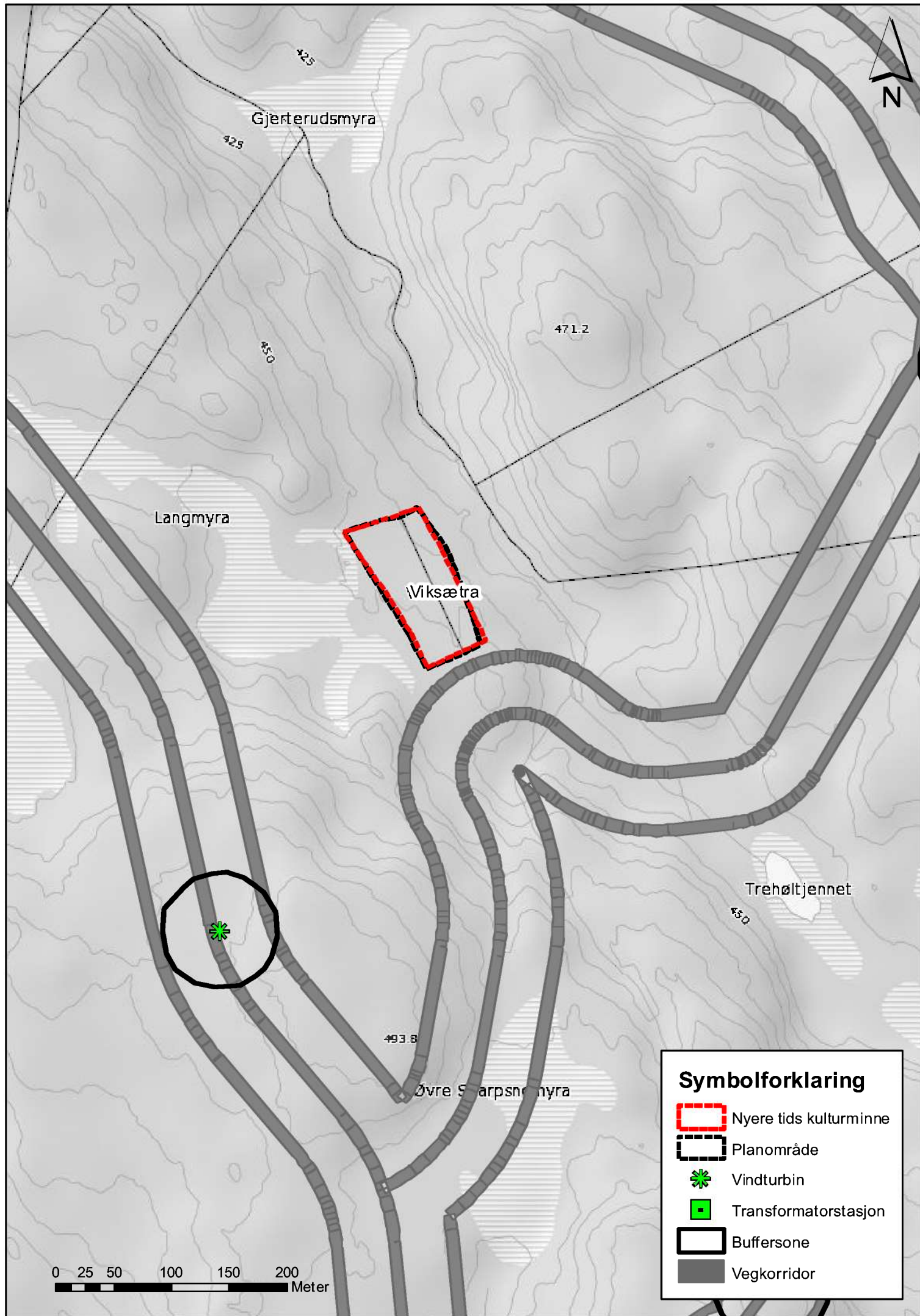
Vedlegg 1 – Kart over tiltaksområdet
Vedlegg 2 – Kart over Engerfjellet
Vedlegg 3 – Kart over Songkjølen
Vedlegg 4 – Kart over Nysætra
Vedlegg 5 – Kart over Viksætra
Vedlegg 6 – Kart over Ekornholsætra
Vedlegg 7 – Kart over Songnessætra

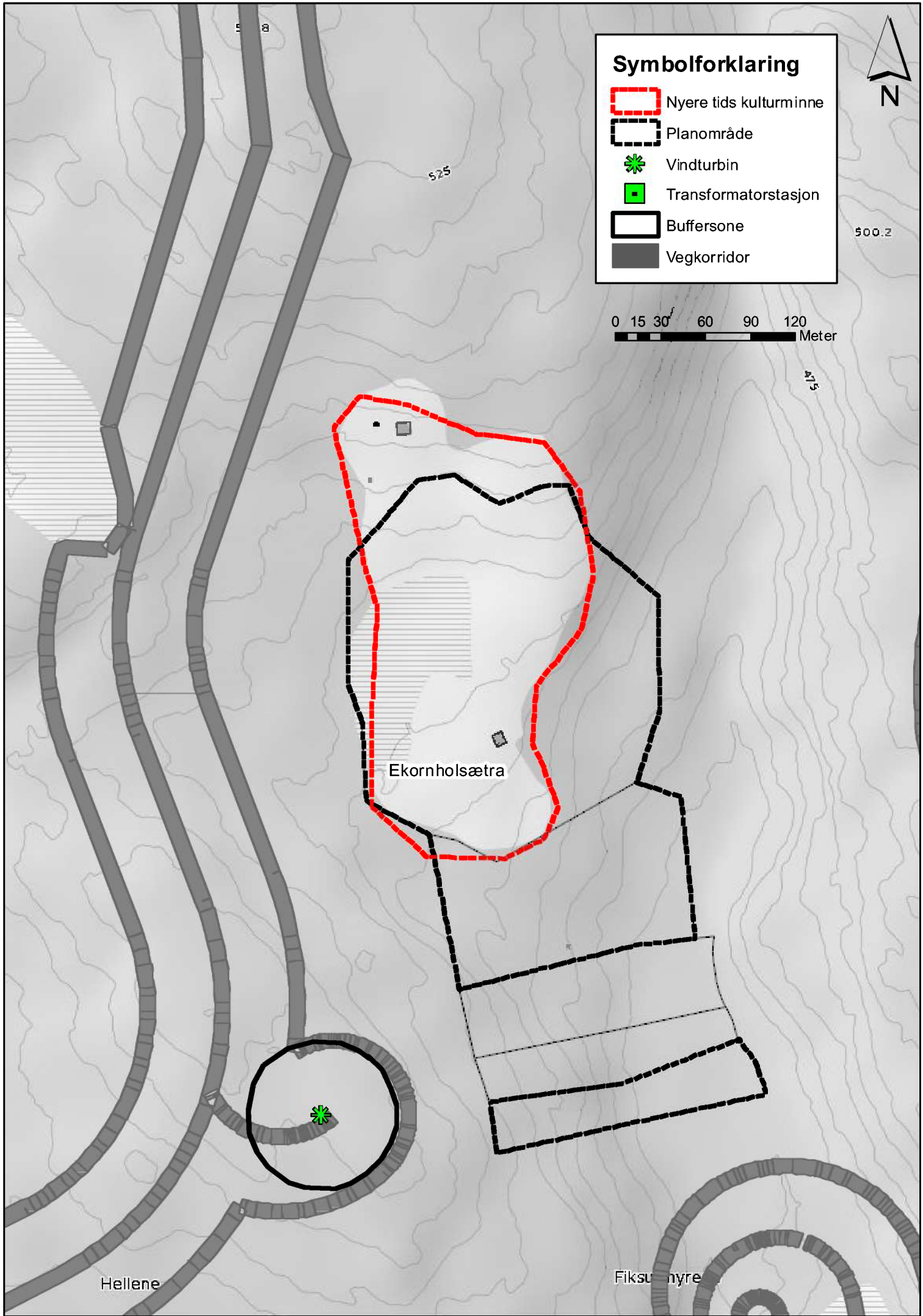

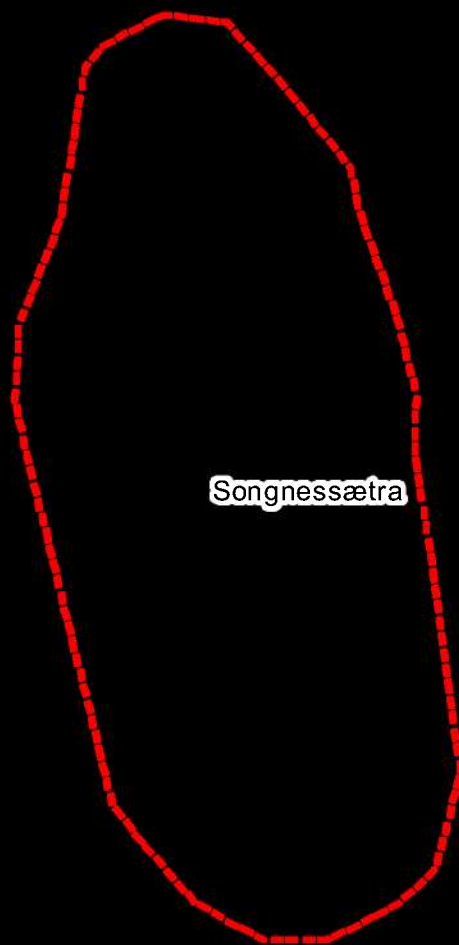

Songnessætra

Symbolforklaring

- Nyere tids kulturminne
- Planområde
- Vindturbin
- Transformatorstasjon
- Buffersone
- Vegkorridor